ماستەر و دکتۆرانامەکانی بواری ئەدەبی کوردی لە تیلە چاوێکی ڕەخنەییدا -1-.. هەڵمەت بایز

بەشی یەکەم

بەپێی ئەوەی ئەدەبیاتی کوردی لە ڕووی چەندایەتی و چۆنایەتییەوە لەناو ئەرک و کایە و دۆخە جیاوازەکاندا ڕێڕەوێکی ئاگایانە و هۆشیارانەی ناو بزاوتە مرۆیی و کۆمەڵایەتی و ئێستاتیکییەکانی هەیە. ئەو دەرفەتەی لە ئێستاشدا وەک توێژینەوەی ئەدەبی ئامادەیی هەیە، زۆر گرنگە. پویستە ئەو پڕۆژەیە وەک هەلێک لەناو کایە ئەدەبیاتناسیدا ڕۆڵەکەی بەرپرسیارانە و سەردەمیانە بێت. جوڵەی توێژینەوەکانی ئێستای ئەدەبی کوردی لە یەک کاتدا دڵخۆش و دڵتەنگمان دەکات. لەلایەک دڵخۆشین کە ئەدەبیاتی کوردی لە ناو کایەی توێژینەوەی ئەدەبیدا وەک بزاوتێک سەرگەرمی ئەدەبیاتێکە کە بەشێکی گرنگی میراتی مێژوویی و هۆشیاری و کەلتووری و نەتەوەیی مشتوماڵ دەکات. بەو تێگەیشتنە ئەدەبی کوردی ئامادەیی و چاوەڕوانی خوێندنەوەیی هەیە. لە ئێستاشدا گرنگە لەسەروبەندی دۆخی ئێستای بێ بەهاکردن و وەلانانی بەها هونەرییەکان و قەیرانی شوناسە کەلتوورییەکان ڕۆڵەی خۆی بگێڕێت. خۆشبەختانە کۆمەڵێک لاوی فێرخواز و ئارەزمەندانی دامەزراوەکانی دیکەی مەدەنی و حکوومی شانیان داتەوە خوێندن و تاسی خوێندن لە ئامانجەکانیاندا بووە بە ئەرک، دواجار یەکێک لەو ئەرکانەش دەبێتەوە ئامانج و مامەڵەیەکی کەلتوورناسانە و مەعریفەناسانەی لێ دێتەبەرهەم. ڕەنگە زۆرپرسیار لە ئەرک و ئامانجانەکانیشدا شیاوی باسکردن و شرۆڤەکردن بن، کە هەموو ئامانجەکانی ئێستای خوێندنی باڵا وەک ئاستی چاوەڕوانییەکان نەبن، وەلێ ئەوەی گرنگە بەمۆدێبوونی خوێندنی باڵاش دەکرێت وەک یەکێک لە دیاردە ئەرێنییانەکان سەیربکرێت، ڕەنگە بەدیوە ئەرێنییەکە وەک بوارێکی کەلتووری زۆر پێشهات و چاوەڕوانی بگرێتەخۆی.

دیوێکی دیکەی نیگەرانی ئێمە بۆ دۆخی خوێندنی باڵا لە بواری ئەدەبیاتناسیدا ئەو پرسیارە وەڵامهەڵگرانەیە، کە بەردەوام لەو چەند ساڵەی ڕابردوو لە دیدێکی ڕەخنەییەوە لە دانیشتنە فەرمی و نافەمییەکان بەپێی پێویست باسمان کردووە، وەلێ لە ئێستادا لەگەڵ هاتنە پێشی تاوتوێکردنی دوا وەجبەی خوێندنی باڵا (ئێستا و چەند

مانگی داهاتوو)، کە زۆرتر جێی هەڵوەستەیە و پێویستە بمانتاسێت.
لەوهەلومەرجەدا بەو سەرنج و تێبینییانەی کە هەمانە، تێگەیشتنەکەی ئێمەی زیاتر دنەدا، بۆیە پێویستە هەڵوەستەیەکی جیدی هەمەلایەنتر و گشتگیرتری بۆ بکرێت، تا ئەو هەوڵانەی دەخرێنەگەڕ لە هەرسێ گۆشەی قوتابیی و مامۆستا و کارگێڕیی لێژنەی زانستی، شرۆڤە بکرێن و بخرێنە چوارچێوەیەکی بەرپرسیارانە و مامەڵەیەکی ڕەتدانەوەیی و بەرهەڵستییانە لەهەمبەر تێگەیشتنی ڕووکەشی و کلاسیکییانە بە بژاردەی ناونیشان و شێواز و مێتۆدەکانی ئیشکردنی نامەی ماستەر و دکتۆرای ئەدەبیاتناسی بکرێت.
سەرەتا سەرنج و دیدە ڕەخنەییەکە دەبەستینەوە بە هەرسێ گۆشەی قوتابی و مامۆستا و لێژنەی زانستی. لە تەوەرەی قوتابیدا، کاتێک خوێندکار ڕوودەکاتە خوێندنی باڵا، ئاستلاوازی و بێ ئەزموونی قوتابی زانکۆ لە بارێکی زۆرسادەدا وەک نەخوێندنەوە لە زانکۆ و بەپیشەنەبوونی خوێندنەوە دوای قۆناغی زانکۆ، دوور لە تێگەیشتن لە کایەی کەلتوورناسی و بژاردەی ئامانجی بڕوانامەیی و دووربوون لەو حەز و ویستی خەسڵەتی ئەدەبی وەک بوارێکی ئێستاتیکی، هۆکاری سەرەکین لە گۆشەی قوتابیی، کە بەهۆیەوە ناتوانێت بژاردەی ناونیشانێک بکات، تێنانێت ئەو مێتۆد و ڕێگا و شێواز و پارادایمانەش ناناسێت، کە پێویستن لە توێژنەوەی زانستیدا هەبن، بۆیە بەو تێگەیشتنە ئەو پێشهاتانەی کە ڕوودەدان، ناونیشانێکی بێ ئامانج و ئاسانکراو و نووسینێکی هەرەمەییانەی دوور لە مێتودە تیۆر و پارادایمێکی ڕەخنەیی و تەفسیری و گوتاریی دەتەکایەوە دواجاریش ئەو کەلێنە پڕناکاتەوە، کە لە دۆخی ئێستای توێژینەوەی ئەدەبی و ڕەخنەیی پێویستییەتی.
بژاردەی پڕۆژە نووسینی ماستەر و دکتۆرا لە گۆشەی مامۆستاوە، ئاراستەیەکی فرەجەمسەرە. بەرپرسیارییەتییەکی زیاتر بە پێی پێگەی مامۆستا، دەبێتە بەشێک لە کێشەی باسکراو. مامۆستای سەرپەرشت یان ورتر بڵێن زۆر جار لە قۆناغی پێش سەرپەرشتی گەڵاکردنی نووسینی ماستەر و دکتۆرا دەتەکایەوە. زۆر بە سادەیی دانانی ناونیشان لە زۆربەی جاردا لە ڕوانگەی مامۆستاوە دادەنرێت، زیاتر بەهۆی ئەو گرفتانەی وەک پێشتر لە باری قوتابی باسمان کرد. بژاردەی ناونیشان لای مامۆستا کەمجار لە ئاستی قوتابییان وەک تێپەڕاندنی ئاستی زانستی ڕوودەدات، چونکە پاشخانی لەباردانەبوو بە ئاسانی ناگەڕێت.
بەدیوێکی دیکەش بژاردەی ئەو ناونیشانە پەیوەندی بەتێگەیشتن و پاشخانی مامۆستاکەشەوە هەیە، کە چۆن دەڕوانێتە نووسین و ئامانجی نووسین و مێتۆدی نووسین و پێویستییە هەنووکەیی و کردارییەکانی ئێستای ئەدەبیاتناسی کوردی، بۆیە بەشێک لەو ناونیشانانەی لە

ئەستادا دەخرێنەڕوو و ڕۆژانە تاوتوێ دەکرێن، بەرپرسیارییەتی یەکەم مامۆستای سەرپەرشتە، بە دیوەکی دیکە مامۆستای سەرپەرشیتی دەکەوێتە دۆخی هەمان پرسیاری قوتابی: بۆچی ئەو ناونیشانە؟

بە تێپەڕاندنەک و بازدانەک لە بژاردەی ناونیشاندا ناکرێت؟ بە بەردەوام ئەو ناونیشانە لێکچوو و مەدانە دووبارە دەبنەوە کە زنجیرەیەک ماستەرنامە و دکتۆرانامە لەیەک بواری تەکنیکی زۆر ساکار دەنووسرێن؟ واتە دەکرێت بەبێ ئەو جیهانبینییەی لە ئارادایە وەک نەبوونی گوتاری ڕەخنەیی و فرە تیۆری خوێندنەوەی ئەدەبیاتناسی کوردی بەرپرسیارییەتی مامۆستایە. دیوەکی ئاگایانەی بە دەرچوون لەو چوارچێوەیە نییە، کە پێویستە لە ئەستادا توێژینەوەی ئەدەبی کوردی لێی دەربچێت. ئەگەر واقیع حاڵی قوتابیش لای مامۆستا هەر ئەوەیە کە هەیە، ئەمەش دیسان بەرپرسیارانەترە ئەمە لەو دۆخە بمێنینەوە، کە پێی دەوترێت پۆپۆلیستی ئەکادیمی، بۆیە لە هەر دووباردا مامۆستا بەرپرسیاری یەکەمە لە بڕیاردان و مانەوە خراپی باشی نووسین، لەو کەلێن و پێویستیانەی پێی دەکاتەوە یان پێی ناکاتەوە.

تەوەرەی لێژنەی زانستی تەوەرەیەکی زۆر بەرپرسیارانەیە، چونکە لایەک لەدەستەیەک یان کۆمەڵێک مامۆستا ڕەزامەندن و بڕیار لەسەر ئەوەدەدەن کەچی پەسەندە و چی پەسەند نییە، بەلایەکی دیکە بەداخەوە لێژنەی زانستی بەشە کوردییەکان بەو لێکەوتانەی کە هەن و دەیان بینین، پلان و نەخشەڕێگایەکی ئەوتۆ بەدی ناکرێت، تا ئاستی پێویستی کرداری و زانستی بە ڕووماڵی پڕۆژەی نووسینی ماستەر و دکتۆرا، قوتابییە وەرگیراوەکانی زانکۆ هان بدرێن، بەتایبەتی لە ئەستادا لە هەموو لە ڕووی چەندایەتییەوە ژمارەیەکی زۆری فەرخواز هەن، دەکرێت سوودێکی کرداریانەی پلان بەدانراو لەو کەلێنە زانستییانەیان بە پێشنیاز بکرێت کە توانستەکانی قوتابییانی تێدا تاقیبکرێنەوە و پڕ بەرهەم بێت. بە پێی پێویستی ئەستای ئەدەبی کوردی و بەپێی مێتۆدە نوێیەکانی ئەستای ڕەخنەی ئەدەبی و چەمکە نوێیەکانی دیکەی تیۆری و مێژوویی ئەدەبی و تیۆرەکانی پاشمۆدێرن و بە کایەکانی ژانر و جۆرە ئەدەبییەکان بخەنەڕوو، کە بۆشایەکی یەکجار زۆری دابڕان هەیە، هاوڕەوتی ئاگایانەی تیۆری حاڵی حازری دنیای ئەکادیمی نییە. هەڵبەتە ئەمەش بە ئەزموونێکی هەمەلایەنەی زانستی لەباردابوو دەکرێت، نەک بەتەنها هاندان، بەڵکوو پێژەیەکی تەواوکارییە لە پێش خوێندنی باڵا و جۆری بابەتی خوێندراوی کۆرسەکانی خوێندنی باڵا و توانستی مامۆستایانەوە هەیە. ئەمەش هەمان ئەو پاشخانەی دەوێت کە پێویستە ئەزموونی نوێکاری بەردەوامی خوێندنەوە و ئاگایی تیۆری و نێوان پسۆری مامۆستایان و

سیاسەتی بەشەکە هەیبێت.
ئەوەی ئێستا دەگوزرێت، پێویستی بە هەڵوەستەکردن هەیە و لە ئاستی دەستەجەمعیدا پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی قوڵتر هەیە، تا لەو تیلەچاوەوە فراوانتر وەک پرسێکی سەرهەڵدراوە سەیر بکرێت. تا ئەم تێپەڕاندنە مۆدە ئەکادیمییە نەبێت گاڵتەجاڕی و بەشینەوەی بڕوانامە.
خوێندنی ئەدەبیاتناسی بەشێکە لە کەلتوورناسی و شوناسی نەتەوە، پێویستە لە ئاستێکی باڵای بەرپرسیارییەتی مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. دەبێت بەشە کوردییەکان بەشێک بن لە ڕەنگدانەوەی ئەو گوتار ناسنامەییەی ئێستا پێویستە بۆ نەوەی بانگەشەی بۆ بکرێت. بەتایبەتی لە دۆخی ئێستادا قەیرانی شوناس ئێمەی تەنیوە. ئەو خەرمانە دەوڵەمەنەی ئەدەبی کوردی کە لەگەڵ زۆربەی قۆناغەکاندا وەک پێویستی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ڕۆشنبیری هاوڕەوت بووە و زۆر ئەرکی پێوستی جێبەجێکردووە، لە ئێستاشدا بەردەوامە ڕەهەندە ئێستاتیکی و داهێنانەکانی هاوڕەوتی دنیایە. ئەرکی هەنووکەیمانە دەستبەرداری ئەو ڕەوتە کلاسیکی و چەقبەستووە بین، بەرەوپیرری ئەو خوێندنەو□ تازانە بین، ئەدەبیاتی ئێمەش چاوەڕانییەتی، تا لە ئاستی دنیای ئێستای کەلتووناسی دابێت، ئێمە لەو ڕای□□دا پچڕوا و تێ چەقیون□ بین.
پێویستە مامۆستا و میکانیزمی نوێ و قوتابیی شیاو دڵخوازکەین، کە دەتوانن ئەو دنیایەمان بۆکەشف بکەن، کەهێشتا دیوەکانی ئەدەبیاتناسی بەهەموو لقەکانییەوە وەک مێژووی ئەدەب و ئەدەبی بەراورد و ئێستاتیکای ئەدەبی و تیۆری ئەدەبی و ڕەخنەی ئەدەبی زۆر بۆشایی و کەلێن لە چاوەڕوانی ئێمەدان. □□□وی ئەو یەکئاڕاستەیە بگۆڕین. لە زۆربەی باردا پاردایمی توێژینەوەی ئێمە وەک یەکمێتۆدی و یەکشێوازی و مەعریفەیەکی سنووردار و تەکنیکی ناسراو و دووبارەیە ئەمەش خوێندنەوە و پرۆسەیەکی فرە هزری درێژ و بەردەوامی دەوێت. خۆخەریککردن بە چەمکی سواو و گێڕانەوەی سادە و دوبارەکردنەوەی شێوازەکانی پێشتر و نەبوونی چوارچێوەی مێتۆدی و بەکارنەهێنانی ئەو پارادایمەی کە کەڵکی توێژینەوە باشتر دەکات، دوور لە هەموو گوتارێکی ڕەخنەیی و توێژینەوەیی وایان کردووە، چیتر ئومێدکی ئەوتۆمان بە ئەرکی خوێندنی ئەدەبیتاناسی نەبێت، کە ئەرکێکی ئێستاتیکی و نەتەوەیی و ناسنامەیی و مێژوویی و دەلالی و مەعریفی و هزری بۆ ئێمە بەرهەم دەهێنێت. پاڵپشت بەشێک لەو گرفتانەی خرانەڕوو بەشێوەیەکی گشتی وەک ئەو پرسیارە سادانەی تێدامان و تێچەقینی ئەو دۆخەن، زۆرجار لە باتی دڵخۆشبوون نیگەرانمان دەکەن.

هەڵمەت بایز
مامۆستا لە بەشی کوردی/ فاکەڵتیی ئاداب/ زانکۆی سۆران
٢٩/٩/٢٠٢٥

هەڵمەت بایز

مامۆستا لە بەشی کوردی/ فاکەڵتیی ئاداب/ زانکۆی سۆران

٢٩/٩/٢٠٢٥